

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetőleg másfél iven. Előfizetési ár egész évre 4 frt., félévre 2 frt., Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő, Kis-Mester utca 1382.</p>
--	---	--

B. Vay Miklós elnöki megnyitó beszéde.

(A zsinat szeptember 10-diki első nyilvános ülésén, a királyi leirat felolvasása után.)

Méltóságos és főtiszteletű országos zsinat!

A hallottak s különben is ismert előzmények után, úgy hiszem felesleges lenne hosszabban indokolnom, hogy miért tartottuk kötelességünknek, a mult év végével elnapolt országos zsinat folytatását s minden illetőknek erre tisztelettel történt meghívását.

A tények jelenlegi állása ugyanis röviden a következő: azon kérdések, melyek tárgyalása végett zsinatunk létrejött, a mult évi első ülészak alatt megoldást nyertek és alkotott törvényeinkről szerkesztett munkálatunkat szentesítés végett, Ő Felségéhez koronás királyunkhoz felterjesztettük. — Ő Felsége e felterjesztett munkálatot megvizsgálás végett, alkotmányos közegeinek az illető parlamentáris felelős minisztériumoknak kiadta és megbizta a vallás és közoktatási minisztert, hogy az illetők által tett észrevételeket velünk közölje.

Igy született meg hosszabb időjárával ezen legfelsőbb kegyelmes leirat, melyet a magas miniszterium, a zsinati elnökségnek megküldvén, egyuttal a hivatalos lapban tett közzé, hogy módot nyujtson a zsinati tagoknak a tett észrevételek felett gondolkozhatni s az azok felett hozandó határozatokat érlelni.

A minisztériumnak ezen minden kétségen felülálló loyális eljárása biztosítékul szolgál arra nézve, hogy a netaláni jogos észrevételeinket kellően méltányolni fogja és hogy alkotott törvényeink óhajtott szentesítése, hova hamarabb megadatni szándékoztatik.

Ezt annyival inkább várhatjuk, miután a leirat munkálatunkat általában örömmel üdvözlí és az öt superintendencia egyöntetű egyházi törvények által történendő egyesülését, — az egyetemes konventnek, az egyházalkotmányba való beillesztését, — a törvénykezés rendezését s a harmadik felelbbviteli fokszervezést, valamint az egyetemes egyházi közalap megteremtésére célzó határozatokat,

— szóval a zsinat főfeladatait illető részeket olyanoknak mondja, melyek szentesítésére nézve semmi nehézség sem forog fen.

Munkálatunk iskolaügyi legnagyobb szorgalommal kidolgozott része, nem fogadtatik ugyan el, de nem is utasittatik vissza, hanem annak szentesítését akkoráig kívánják függőben tartani, míg a legközelebb alkotandó országos közép és felsőbb iskolai törvény létrejövén, autonom iskola rendezésünket az 1790—1. törvény értelmében ahoz alkalmazhatjuk.

A tett észrevételek között igen is vannak több elvi jelentőségűek, de ezek elő sorolása nem feladatom és meggyőződésem szerint mind olyanok, hogy kölcsönös jóakarattal mellett kiegyenlíthetők.

Átalában, ha nekünk érdekünkben áll egyházunkat a megkezdett uton, mentől előbb egyesülve, erősödve s rendezett állapotban látni, — a magas kormány is, mint a leirat bevezető, felséges urunknak irántunk, hódoló tisztelettel fogadott jóakarataról tanuskodó szavaiból látható, nem kevésbé óhajtja, hogy mielőbb egy rendezett, egységes reformált egyházzal legyen jövőben érintkezésben.

A dolog természetéből folyó ekkénti örvendetes találkozás a mindkét részről kivánságoknak, s jól felfogott kölcsönös érdekeknek reményt nyujt tehát arra, hogy meg fogjuk azon esetben találni a formát, a módozatot, mely az egyház autonom jogainak biztosítása mellett, a jogos államigényeknek is megfeleljen, ha mint ez fel sem is tehető másként, mellözve minden mellékes nézeteket s czélokot, egyedül rendithetlen hazaszeretetünk s szent vallásunk érdekeinek szem előtt tartása léssen tiszta törekvésünk vezérsillaga!

E buzgó óhajtasom mellett ajánljuk magunkat elnöktársammal együtt a méltóságos és főtiszteletű zsinat kegyeibe.

Megnyitó ima

főt. Nagy Péter zsinati elnöktől.

Mindenütt jelenvaló szent Isten, mennyei édes Atyánk az ur Jézus Krisztusban! ismét összegyűltünk,

hogy munkáljuk háznak épülését, országodnak, az igazság, világosság és szeretet országának terjedését. Nagy a feladat, oh kegyelem atyja, a mely előttünk áll, fontosak azok a kérdések, melyeknek megoldására ez alkalommal hivatva vagyunk.

Ugy képzeljük magunkat, mint a vándor, ki előtt az ösvény több ágra szakad; meg kell választani az igazat, jót, helyest, a célravezetőt! Uram! tudjuk, hogy erőnk gyöngye, ismeretünk csak korlátozott és elménknek világa sokszor elhomályosodik; — és mégis, midőn e nagy munkához nevedben hozzáfogunk, nem elbizakodásból tesszük, hanem a te kegyelmedbe, sokszor tapasztalt szeretetedbe és szent lelkedbe vetett erős hitünkben, bizodal-munkban.

Az emberek tanácskoznak, tervet készítenek és e tervek kivitelére egész erejükből törekednek; és mégis tapasztaljuk, hogy ha te nem épited házat, hiába fáradsz az építők. Épen azért hiszszük, hogy te nem hagyod el anyaszentegyházadat, ügyét nem bizod gyarló emberi kezekre, mert a te anyaszentegyházad felett, melynek feje a Jézus Krisztus, — Te örökösöl, Te tartod és segited azt.

Midőn ez anyaszentegyház akkora volt, mint egy mustármag, Te védelmezted és tartottad fen a világ minden hatalmasságai ellen! Mikor a sötétség az evangélium világosságát elakarta fojtani: te adtál férfiakat, te adtál Uram! hitet ezen férfiakba, te adtál reménységet és békességes türelmet. Oh legyen a te kegyelmed mi velünk is, ne vond meg segedelmedet mi tőlünk. Adjad Uram a bölcsességet, a mely onnan felül való, hogy megtaláljuk mindazokat, melyek a mi szabadulásunkra valók! Oh adjad a te lelked erejét, hogy mind akarjuk, mind véghez vigyük a jót; emeljen fel az ihlet minden mellékes nézetek, érdekek felett, hogy csak azt lássuk, a mi jó, helyes, igaz, a mi építi a te országodat, mind ez idő szerint, mind a jövőben. Uram! a te lelked világította meg szent fiad apostolait az első zsinat alkalmával, hogy felfogják, megértsék Jézus tanítását, mely szerint kiküldötted őket minden népekhez, nemzetekhez.

Adjad, hogy a mennyei világosság hadd sugározzék mi felettünk, hogy ne visszavert fényben, hanem a maga világosságában álljon előttünk az ügy és így munkálhasunk a te nevednek dicséretére, dicsőségére, háznak épülésére. — Adjad áldásodat munkánkra, hadd álljon a magyar Sion, mint erős vár megvíthatlanul, hadd épülje ki minden romlását, és az idő hosszú során dicsérjenek, dicsőítsenek annak fiai, mint mi ma dicsérjük, dicsőítjük, magasztaljuk szent nevedet; szent fiadnak az Ur Jézus Krisztusnak nevéért kérünk, hallgass meg.

Észrevételek P. Nagy Gusztáv urnak „A husvétii igazság“ czimü cikkére.

(Vége.)

Alapítja végre cikkirő ur azon állítását, hogy a Jézus testileg nem támadott fel a halálból, azon föltevésére, hogy Péter apostol, s utánna mind a többiek az ó-szövetségi szentírásból, és pedig a 16-dik Zsoltár 10-dik, s a 110-dik Zsoltár 1-ső verséből olvasták ki, hogy a Krisztus nem maradhatott a sirban, hanem feltámadott. — Czikkirő ur ez állítását, bár a német, holiand és francia tudományos theologiai irodalomra hivatkozik, még akkor sem fogadhatom el, ha fölteszszük ellenére a szentírásnak, hogy tanítványainak a Jézus semmit sem szólott feltámadása felől. Midőn kérdezte ugyan is tanítványitól a Jézus: „ti pedig kinek mondatok lenni engemet?“ Péter apostol tette e vallomást: „Te vagy ama Krisztus, az élő istennek Fia (Máté 16. 15, 16:).“ E vallomásával elismerte Péter apostol, hogy a Jézus Krisztus, az istentől megígért Messias. Ha olvasta hát Péter az ó-szövetséget, és látta, hogy az említett Zsoltárookban a Krisztus feltámadása megjövendöltetik, és tudta, hogy e jövendölés a Jézuson nem telt be, minthogy nem támadott fel a halálból: elpirul bizonyosan a Jézus felőli csalódásán, és nem hirdeti, hogy a Jézus Isten fia és feltámadott a halálból. Ha hirdette hát Péter apostol pünköszt beszédében a Jézus feltámadását: hirdette ezt azért, mert tapasztalatilag győződött meg arról, hogy a Jézus feltámadott a halálból. Az az állítása hát czikkirő urnak, hogy Péter apostol csak az ó-szövetségi szentírásból olvasta ki a Jézus feltámadását, és még is azt, bár tudta hogy nem igaz, az első pünköszt ünnepén lelkesülten hirdeté beszédében, lélektanilag nem állhat meg. Nincs ember, még a legelvetemültebb is aki azt, amiről bizonyosan tudja, hogy nem igaz, oly bátran hirdesse mint Péter apostol első pünköszt beszédében a Jézusnak halálból feltámadását, mely beszédére mintegy háromezeren hittek a Jézus Krisztusba, mint isten Fijába, és megkeresztelkedtek (Csel. 2. 41). Erre azonban azt mondja a czikkirő ur: Jézus szelleme nagysága kényszerítette Pétert, hogy higgyen és keressen az írásokban, és Péter „hitt és keresett, keresett és hitt.“ — Ugyan honnan meritette tisztelt czikkirő ur azt a tudományát, hogy Péter apostol Jézus szelleme nagysága kényszerítette hinni a Jézus feltámadását, és azután keresni azt az ó-szövetségi szentírásban?! Péter apostoltól nem vehette, mert egyik levelében sem említi a Jézus szelleme nagyságát. Az evangéliumokból sem vehette, mert ezeket hiteleseknek nem ismeri el állítván, hogy azok „csak a későbbi nemzedék alatt lassanként, de folytonosan alakultak.“ Vette hát talán az apostoli kor, s annak reánk maradt irataiból, mivel ilyeneket föltesz ezen szavaiban: „az apostoli kor, s annak reánk maradt iratai semmit sem tudnak az üres sirról.“ De az apostoli kornak, ujszövetségünkön, s egykét költött evangéliumon kívül, ily reánk maradt iratai nincsenek. Ezekből sem vehette hát ama tudományát. Nem vehette azt a józan észből sem amire pedig a szabadelvű theologia hivatkozn szokott, mert az, hogy Péter apostol szelleme nagyságának

tartsa azt a Jézust, a kit ő Krisztusnak vallott, és rajta az ó-szövetség messiási jövendölései nem telettek be, a józan észszel ellenkezik. Nem vehette, és nem is vette másból czikkiró ur ama tudományát, mint saját hitéből. Hiszi minden alapos ok nélkül, hogy Jézus szellemi nagysága kényszerítette Péter apostolt hinni a Jézus feltámadását, és azután keresni azt az ó-szövetségi szentírásokban, és e hitét igaznak tartja. Épen így minden elfogadható ok nélkül, csupán egyéni hitére építi azon tudományát, hogy a husvétii igazság nem a Krisztusnak halálból feltámadása, hanem Jézus szellemi nagysága. Mert bármint erőlködött is állítását okokkal igazolni: sem azt, hogy Jézus sirja feltámadása után nem volt üres, sem pedig azt, hogy Péter apostolt Jézus szellemi nagysága kényszerítette hinni a Jézus feltámadását, az ész előtt visszavethetlen okokkal nem igazolta. Azt a hitét ezért, hogy a husvétii igazság Jézus szellemi nagysága, magamévá nem tehetem.

Czikkiró urnak a czikkében kifejezett az a hite, hogy a Jézus nem több mint „nagy ember, szellemóriás volt;“ a Jézusnak halálból feltámadása „egy szép hitrege; a synoptikus evangéliomok csak a későbbi nemzedék alatt lassanként, de folytonosan alakultak; s a IV. evangéliom a 2-dik században iratott,“ szöges ellentétben áll az evangéliomi egyház hitével. Ez ugyanis a keresztyén vallás erkölcsi élet egyedüli sinormértékének a szentírás hiteles könyveit ismeri, és szigorú birálat után hitelesnek mondotta ki ami négy evangéliomunkat, az apostolok cselekedeteiről írott könyvet, Pál apostol 13 levelét, Péter apostolnak első, János apostolnak első és második levelét, és a mennyei jelenések könyvét. Kiderítette ugyanis a józan birálat, hogy tudós egyházi atyák a második században megvizsgálták a kézen forgó kéziratokat, és az említetteket olyanoknak nyilvánították, melyek azt foglalják magokban, amit Krisztus, és az apostolok tanítottak. Közel élvén még az apostoli időhöz, hogy emlékeztek azokra, melyeket az apostol tanítványoktól Krisztusról, és tudományáról hallottak, s így meg tudták ítélni mely könyvek foglalják magokban az igaz apostoli tudományt, mutatja Irenäusnak Florinus eretnekhez írott levele, melyben ezeket írja: „látalak midőn még ifju valék alsó Ázsiában Polycarpusnál, miként igyekezted tetszését megnyerni, meg tudom mutatni a helyet, hol a boldogult Polycarpus ült és tanított, tudom alakját és a beszédeket amelyeket a néphez tartott, és hogy mit mondott János apostol és a többiekkel társalgásáról, a kik az urat még látták, tudom az ő beszédeit, melyeket azoktól az urról, csodáiról, és tudományáról hallott és előadott, amint azokat az élet urának szemtanuitól közvetlenül vette az irásokkal meg egyezően.“ Ily visszaemlékezések nyomán mondattak ki említett szentírataink hiteleseknek; ellenben 50 evangéliom költöttek. Ha czikkiró ur hát a mi evangéliomainkat hiteleseknek nem tartja: azt mondja ki, hogy az egyház tudós emberei, egy Tertullian, Irenäus, alexandriai Kelemen, Origenes, Athanasius, Scotus Erigena, Anselm, Aquino Tamás, Kálvin, Luther, akik ami négy evangéliomunk hitelességét elismerték, még csak gyermek eledellel táplálkoztak, higvelejük, könnyen hívők, és ostoba emberek voltak; hanem ő az, aki arra van hivatva, hogy az evangéliomi egyházat eddigi tévelygéséből kivegye, és az igazságra megtanítsa. E szándékát tisztelt czikkiró ur, ha dolga istentől van,

el is fogja érni; ellenkező esetben munkája megég, és kárt vall.

Czikkiró urnak azon hitére, melyet a protestans lelkész-társakra, s egyházunk világi oszlopaire rá erőszakolni akar, hogy tudniillik a Jézus csupán ember, bár nagy ember volt, és nem támadott fel a halálból, szabadjon ezt az észrevételt tennem. Ha nem igaz a Jézus felsőbb személyisége és a halálból feltámadása, mint ujszövetségi szentírataink előadják: akkor az sem igaz, hogy mennybe ment, mint ezt czikkiró ur állítja is; az sem igaz, hogy a szent lelkét apostolaira elküldötte; az sem igaz, hogy az istennek Fija, és az Atyától elküldetett; az sem igaz, hogy az isten általa az emberiségnek édes atyja, s az egész emberiség az istennek gyermeke; az sem igaz, hogy az isten szeretet; az sem igaz, hogy akik a Jézus Krisztusban igazán hisznek, azoknak van boldog örök életük istenben, és az egész keresztyénség egy nagy hazugság. Hiszi tisztelt czikkiró ur, hogy a keresztyénség egy nagy hazugságon épült fel?! Én nem hiszem. De azt sem hiszem, hogy ha a szentírás tanítása a Jézus személyének felsőbbségéről nem igaznak állítatik, a legtöbb ember így ne következtessen: akkor az sem igaz, hogy szeretnünk kell felebarátunkat, az sem igaz méginkább, hogy ellenségeinket is tartozunk szeretni, az sem igaz, hogy békességre igyekezőknek kell lennünk, nem igaz, hogy az erkölcsi parancsok az isten törvénye. Ekkor azután újra előjönne az az idő, melyről Pál apostol azt mondja: „az igazságot hamisan fogva tartották, az istennek igazságát hazugságra változtatták (Rom. 1. 18, 21, 25).“ — Az igaz történelmileg, tisztelt czikkiró ur, hogy a zsidók a Jézust József és Mária fiának, a zsidóskodó eretneknek — mint czikkiró ur is — pusztá embernek tartották, és a Pogányság egy megfeszített zsidónak állította: és még is ennek daczára a bibliai keresztyénség, melynél egyéb keresztyénséget nem ismerünk, aránylag igen rövid idő alatt, a mivel római világot meghódította azon igazságával, hogy a keresztyén vallás istennek a názáreti Jézusban lett teljes és tökéletes önkijelentése, s ezért a Jézus Krisztus az istennek egyszülött Fija, nem ember pusztán hanem istenember a mint ezt evangéliomaink állítják. Ez tény tisztelt czikkiró ur, melyet minden tudományos apparatusával (?) sem vitázhat el. Nem első hát czikkiró ur, és azt hiszem nem is az utolsó azok közt, akik a keresztyén vallás ez alapigazságát megtámadták. Támadásoknak volt ez eleitől fogva kitéve, még pedig tudományosan képzett emberek által, és a keresztyén vallás mégis él. Daldalmasan vonta ez ki magát minden ellene tett támadások alól, és isteni fényét újra ragyogtatta erős bizonyosságul annak, hogy a Krisztus erőileg, láthatlanul megjelenik a keresztyén igazság védelmére valahányszor a világ lelke ezt elnyomással fenyegeti, amint ezt megígérte ezen szavaiban: „miként a villámlás kijő napkeletről, és megtetszik napnyugotra is, úgy leszen az ember Fijának eljövetele is (Máté 24, 27).“ Ez az igazság az tisztelt czikkiró ur, amit én is hiszek, és vallok; ez az igazság az, melyet, hitem szerint megölni nem lehet, bármiként törekedjék is erre P. Nagy Gusztáv ur. A keresztyén vallás történelmi fenállásával igazolta, hogy a Jézus Krisztus az istennek fija és testileg feltámadott a halálból, és lett, mint Pál apostol mondja „azoknak, akik elaludtak első zsengejek (kor. 15, 20).“ Azt tesszük azért helyesen, ha megtartjuk Krisztusnak emez intését: „tudakozátok az irásokat, mert nektek úgy tetszik, hogy azokban

örök életetek vagyon, és azok, a melyek én rólam bizonytságot tesznek (Ján. 5, 39),“

Pápa, augusztus 12. 1882.

Kiss János
hittanár.

Beszéd Kallós Lajos sirjánál.

Tartotta Balogh Ferencz igazgató tanár
1882. szept. 4.

Csapás és veszteségteljes egy év ez főiskolánkra nézve; másodsor állunk ez évben tanár társunk nyílt sirja felett; eddigelé két veterán bajnokot veszítettünk, s még nem tudhatja emberi elme mint végződik ez év ránk nézve.

A most már sir fenekén pihenő kedves kollégánk néhai Kallós Lajos jogtanár egyike a legrégebb legidősb pályatársaknak; kezdte itteni tanári pályáját 1853-ban a kietlennek látszó elnyomatás korszakában, mikor ez ő tanintézet hazánk borult láthatárán egy reményt sugárzó világló pont vala, s alig négy év múlva a hazafias és nemzeties irányért a hatalom szava által e világló pont is elnyomatott elfojtattott, vagyis inkább az Irás szava szerint „véka alá rejtetett.“ Majd öt évig szünetelt itt a rendszeres jogakademia, rendes tanárai más tanszakban hirdették a tan ígét. A hazai kedvezőbb fordulat alkalmával 1861-ben újra éledt, feltámadott a jog és igazság hirdető tanintézet, — Kallósunk is ujult lélekkel működhetett. Azóta látta fokokint emelkedését, örvendett annak igazán, mert az ő fő elve volt, hogy a jog és igazságnak okvetlen győzni kell.

A mi jellemvonásait illeti azok e következők: szeretete szaktudományát, annak élt, annak áldozta idejét, különösen a magyar régi jog volt kedvence s e téren irodalmi művével szerzett nevet, érdemet, a miért a magyar tudományos Akadémia is kitüntette, levelező tagjául megválasztván őt.

Kiváló pontosság és buzgalom a tanórák tartásában annyira sajátja volt, hogy csaknem gépies kimértséggel — mint az égi testek futások pályáján — végzé teendőit, közszólás szerint az órát lehetett volna az ő kimért mozgása szerint utána igazítani.

Felsőbbjei és kollegái iránt mély tisztelet és méltánylat egyik ismertető vonása, soha ajkáról még bíráló ártatlan észrevétel sem jött le, mind ez alázatosság és szerénységgel volt nemesítve párosítva.

Tudományos és elvi meggyőződését soha nem adta fel, nem változtatta meg, még ha az bele ütközött is a mai kor hullám gyanánt idomuló áramlatába. Küzdött spártai hősként a régiért, mit ő jónak hitt, s az ujkor teoriái, mivel szerinte az élet próbáin még át nem mentek, inkább ostrom tárgyai valának. Mint Egyiptom forró talaján állnak az ő pyramisok az új századok szelei által homok rétegekkel övezve, s a mozgó új alakítások közepett azt hirdette: ellen állok tulélek titeket: ilyen gyanánt vette ő a régi jog elveket. A kik nem osztották is mindenben nézetét, tisztelettel emlegetik szilárdságát.

Szemben az anyagi és érdek okok által hajtott ujjakkal, ő mint régi bölcs, az eszményi (ideális) világnézetnek hódolt; Milton, Newton s az angol jogalkotások valának nyugpontjai magánosan szárnyaló lelkének. Ide járt ő

pihenni, erőt meríteni és a hazai több százados jog és törvény fejlődés gránit csucsaira: magyar nemzeti ő jog, ezt bámulta, ennek kereste és emelte ki fényes oldalait.

A magyar protestáns autonomia szentelt vívmányaiért lángolt, ha bántották tűzbe jött s többször tollat ragadt, s jogtanintézetünk létjogáért 1875-ben is merészen irodalmilag felszólalt (lásd cikksorozatát az „Evangyéliomi protestáns lap“ az évi folyamában.) Itt alkut, megadást nem ismert, még ha egy maga maradna is. — Igazi protestáns volt, egyik utolsó példánya a mult századi puritán világi jelleminknek.

Szerette a magányt, félrevonulást, kerülte a zajt, fel-tünést, a tudomány remetéje volt ő, nagy földgömbjén, mit asztalán tartott, szemlélte az ujkori politikai és téri változásokat, mintha egy szigeten élt volna, huzódott el, magába rejté a haza és protestantismus jövője feletti aggályait, keserveit, villámain, mint egy pihenő vulkán.

Végre szeretete egyházát, vallását, istenes érzelme a kétely mai korszakában sem hült ki, beteg ágyán is megváltó Krisztusára gondolt, ő igazi keresztyén tudós volt s e tekintetben is ősi mintakép.

De ha szeretete a magányt a társadalommal szemben, a családi élet csendes tüzhelyét forrón tisztelte. Kettős házasságát gyermekkel nem áldá meg az ur, — neje és könyveieért kellett élnie. Halála előtt pár órával könyvet öntő szemmel jelezte és fejezte ki végbucuját őt ápoló neje iránt.

Tanítványait becsülte; lelkét, tanulmányát, mint ég a harmatot kívánta mindennap nekik tanszékén átadni.

Fogadd tőlünk a tanári kar bucsuját elköltözött szellem! fogadd itt, az enyészet küszöbén, mely hitünk szerint egy más világ kapuja. Nemes vándora a tudományos földi pályának, ott állsz már az ismeretlen tulvilág előcsarnokában érdemjeleiddel: a hűséggel, igazsággal, isten és ember szeretettel ékesítve.

Emlékezetünk és szeretetünk mig élünk, irántad bennünk égni és élni fog, Isten veled!

Könyvismertetés és bírálat.

Vasárnapi, ünnepi s alkalmi imák szószéki használatra. Készítette: Lukács Ödön nyiregyházai ref. lelkész, f. szabócsi esperes. — Nyiregyházán, nyomtatott Piringer és Jóna könyvnyomdájában. 1882. 307 lap.

(Vége.)

És most a kezünk alatti imakönyv jelesebb darabjainak ismertetése után, vegyük figyelembe azokat, melyek nem annyira általános szerkezetüknél és szellemüknél fogva, mint inkább a bennük itt-ott előforduló képek, kifejezések tekintetében kifogásolhatók.

Hogy szerző ösmeri és tudja használni a nyelv azon kifejezéseit, melyek általában emelkedetté, széppé s a gyülekezet bármely tagja által is érthetővé, lelket emelővé, szívhez szólóvá teszik az irályt, különösen pedig az ima hangjához legjobban illenek, erről imáinak legnagyobb része bizonytságot tesz. Használ azonban több imában oly költői szólásokat, melyek, mint ilyenek épen az imában kerülendők. A már fentebb említettek kivül ily pontok fordulnak

elő: a vasárnapi imák közül a 11. sz. (a bűn régi rongyait és ama köznapit port és tisztátalanságot), 15. sz. (a reményesség amaz elérhetetlen ábránd világ felé csalja lelkünket, melynek káprázatos sugárai alatt a csalódás és kétségbeesés örvényei nyílnak), 23. sz. (Segéld szeretetre hangolt érzéseinket, hogy azok a kiengesztelődés fényében átdicsóulva s összeölelkezve szállhassanak kegyelmed zsámolyához s a te tökéletességéből erőt merítve, megszentelve térhessenek vissza hozzánk). — Tavaszok közül 1. sz. (a mi szívünknek mélyéről a te fénysugaradnak: a szeretetnek viszfénye kél s áradoz trónod zsámolyához). — Téliek közül 2. sz. (itt szent házad falai között fakadnak a megnyugvásnak, a bűnbocsátnak édes illatu virágai). — Adventiek közül 1. sz. (hogy ha hálaadásunk hangjai szárnysegetten hullanak le tökéletességed fensége előtt). — Karácsoniak közül 2. sz. (midőn a bűn koldus rongyaiban megtértünk tehozzád). — Ujéviak közül 1. sz. (e pontba: „csak hirtelen elenyésző buborékok vagyunk az idő nagy folyamán, kik még ma virágzunk, holnap elhervadunk, még ma csillogunk, holnap elenyészünk!“ — tollhibából csuszhatott be e hasonlat: „kik még ma virágzunk, holnap elhervadunk,“ melyben nem a buborék, hanem a fű sorsa van leírva). — Nagypéntekiek közül 1. sz. (halálod elégtétele gyógyító balsamként hull megsebzett keblünkre s fájalmunk sóhajai nagyságod dicsőítő énekeivé olvadnak fel!). — Husvétiek közül 2. sz. (epedve sietünk szent fiad asztalához, gyógyulást, enyhülést szivni). — Bőjti urvacsora osztáskor (nem egyszer a földi kísértetek lidérczfénye után indulva).

Van néhány ima, melyekben nem ugyan általános, de azok egyes részleteiben elmélkedő és leíró elemre találunk. Ezek: Nyári: 2. 3. 5. Adventi: 1. Virágvasárnapi: 1. 2. Husvét: 1. 3. 8. Áldozó csötörtöki: 2. 3.

Midőn pedig az itt megjegyzésbe tett kifejezéseket, képeket, leírásokat, mint az ima nyelvezetében, hangjában idegen s annak különösen figyelembe veendő jellegével nem egyező szólásokat felmutattam, egyszersmind azt is meg kell jegyezni, hogy azok a hivatolt egyes imák alapjával, általános szerkezetével és hangjával éppen nincsenek oly benső összeköttetésben, hogy kihagyásuk, vagy módosításuk különösebb átdolgozást kívánna, sőt egy része egyszerűen kihagyható, másik része kevés változtatással módosítható a nélkül, hogy e miatt az ima egysége s egyébként helyes szelleme és alkotása szenvedne.

Éppen ezért a kifogásolt kifejezéseknek némely imákban szórványosan fölvetett használata szerző egyéniségében, költői hajlamaiban s helyzete körülményeiben keresendő; amaz akaratlanul is tulszáll néha az imának a költői szárnyalást bizonyos mértékben korlátozó határain, a helyzet körülményeiből folyólag pedig, e tekintetben is a városi gyülekezet miveltebb tagjainak értelmi fejlettségéhez és talán kívánalmaihoz vél alkalmazkodni.

Éppen e hajlam és tehetség az, melynek nyilvánulásai, sokszor követelése ellen, egy költői léleknek, az imairásnál úgy szólván küzdenie kell, mert e tekintetben éppen hiány pótlása, hanem a bővség korlátozása s a költői szólásoknak az ima sajátos nyelvezetéhez, kifejezésehez illő alakítása a fődolog.

Itt kívánok megemlékezni az imakönyvben közölt verses imákról. Szép művek ezek s bár versben vannak, kifejezése az ima nyelvezetéhez illők. Mindazáltal

szerintem, — ki pedig egy időben magam is örömet használhattam verses imákat — mint már egy bírálatomban kifejeztem: „a kötött beszédben tartott ima nem lehet a gyülekezetre kellő és kívánt hatással, mert az ennek figyelmét, a lényegről igen könnyen elvonva, inkább csak magához az alakhoz köti, s így nem engedi, hogy az ima célja lehetőleg elérjék.“*) Egyébként helyes, hogy mutatványul közölte ezeket is szerző, de szószéki használatra irt imáiban maradjon a kötetlen beszédnél, a versalak használatára talál alkalmat az egyházirodalom más ágaiban.

Igyekeztem lehető gondosan s tanulmányozva foglalni szerző imáival s ily alapon adni ismertetésemet és bírálatomat. És most L. Ö. imakönyvét, mint legnagyobb részben jeles művet lelkésztársaimnak megszerzés és használat végett, — megjegyzéseimet szerzőnek szives figyelmébe bizalommal ajánlva, végzem azon óhajtással, hogy szerzőnek mielőbb legyen alkalma imakönyve második kiadására.

Körös-Tarcsa, 1882. aug.

Szabó János,
ref. lelkész, esperes.

Kallós Lajos vázlatos életrajza.

Származását vette néhai Kallós Áron és Károly Juliánna nemes szüleitől Borzován Szatmár vármegyében 1819. május 15. S bár korán árvaságra maradt nem riadt vissza mégsem a tanpálya nehéz küzdelmeitől. Ugyanis szülőföldén szerzett elemi ismereteinek gyarapítása végett a sárospataki Főiskola gymnasiumába menvén, itteni tanulmányainak dicséretes végzésével az 1836-ik évben az academiái tudományok hallgatására bocsátott s öt éven át kitünő sikerrel futotta meg a bölcséleti s jogi tanfolyamot. Az 1834-ik évben pedig ügyvédi vizsgálatot tevén, jogtudományi szép képzettségének jeléül kitünő osztályzatú oklevelet nyert. Ettől fogva a szabadságháború kitöréséig mint fővárosi lakos kettős minőségben szolgált a nemzeti cultura szent ügyét, a mennyiben számos ügyvédjelölt ifjunak a vizsgálatra való előkészítése mellett belépett a jogtudományi irodalom mivelőinek sorába is, megirván s saját költségén ki is adván 1846. „Alapelvek a magyar polgári jogban“ 1848. pedig „Néhány lap az élet jogirataiból“ illetőleg „a magyarországi főtörvényszéki Ítéletek gyűjteménye“ című műveit. Majd a forradalmi viharok elől félre húzódván a fővárosból rokonai csendes falusi körébe, a megtisztelő bizalom itt is felkereste őt, a mennyiben 1851 a sárospataki Főiskola egyik jogi tanszékeire hivatott meg, hol is nyilvános tanári pályája emlékének mintegy megörökítésül 1852. „Az osztrák polgári jog elvei“ című kézikönyvet bocsátotta közre. — Ezen, hova tovább több oldalulag s nagyobb mérvben kifejtett irodalmi munkálkodás azt eredményezte, hogy a szerény férfit neve országszerte ismertebb és tiszteltebb lön, minek kétségtelen bizonyítékául 1853. a debreczeni ref. Főiskola jogi tanszékeinek egyikére állíttatott. — Itt közbecsülésben eltöltött 29 éves tanári működését pedig azzal tetőzte be, hogy az 1862—66-ik évi időközben „A magyar polgári

*) Ev. prot. lap. 1876. 224. lap.

jog alapelvei“ czimü újból átdolgozott s második bővített kiadása művel gazdagította a jogtudományi irodalmat. Mindezen tudományos érdemei aztán azon országos kitüntetésben is részesültek, hogy a magyar tudományos akadémia diszes testületébe levelező tagul 1863. bevásztatott.

A mi pedig magán életét illeti, hogy komoly tanulmányai között a társadalmi zajos szórakozottság helyett s ennek kárpótlásául csendes otthonában találhasson felvidulást és puritán lelkületét s kedélyhangulatát teljesen kielégítő élvezeteket, nőül vette 1858. az öt 14 év tartamig boldogító, Budai Amáliát, kit azonban 1871. reménytelenül elvesztvén, két évi özvegység után 1873. Budai Antóniával a most már kesergő özvegygel, lépett újabb házassági frigyre. — Szülei örömet azonban kétszeri házasságában sem élvezhetett. De azért kibékülten a gondviselés intézkedésével valamint egykor a gyermektelen thébei hős úgy mutathatott rá a leuktrai csatára mint öt túlélő szülőltére: azonképen a megboldogult is műveiben mint szellemi gyermekeiben maradandó emléket hagyott hátra maga után. — Legyen könnyü porainak a föld!! s béke lengjen azon halmok felett, melyek folyó év szeptember 4. tétettek le a sir pihenő ölébe.

Görömbei lacrimái.

A debreczeni Protestáns Lap jelen évi 24-dik számában a következőket olvassuk: „Hát a jó Papp István emlékezetét mire való volt a vitába bevonni?! Hjah t. olvasó! Ha még nem tudtad volna, tudd meg, hogy az egész kátévita e körül fordul meg. Ugyanis, mint biztos forrásból tudom, de köztudomás szerint is, a Papp István káté magyarázatainak Vári Szabó J. ur az örököse, bizományosa. Attól tartott tehát nevezett bizományos ur, hogy ha jó lelkiismerettel ejtett ajánlásom következtében a Garzó biblia magyarázatait kezdik majdan használni a lelkésztársak a vasárnap délutáni elmélkedések alkalmával vezérkönyvül, hát akkor a Papp István könyveinek árából jöhető % megcsappan. Hinc illae lacrimae! Valóban szomorú jelei az időnek, midőn a vallástanítás... emelésének kérdésébe ilyen önző, hasznosság, anyagi kérdések is belejátszanak..... de % miatt szót nem vesztegetek s e tárgyban ez utolsó szavam.“

Mélyen érzem és fájlalom szerénytelenségemet, de G. ur kézzel fogható, mélységes vaksága mentségemre leend. Én nem önző, de irodalmi tékozló fiu vagyok.

1836-ban theologus koromban két czikkem jelenvén meg a „Tudományos Gyűjtemény“-ben, nem vettem föl a honorariumot.

Egyik lelkésztársam — utóbb főesperes — ingóságai, még a padláson levő, saját műveinek nyomtatványai is a tűzveszély áldozatai lettek; — legott nyári öltönyre szánt 16 forintomon fuvarost kerestem, néhány nap alatt 100 forint segélylyel nyitottam be a kárvalotthoz, mint ez a Protestáns egyházi és iskolai lapban közölve is volt a kárvalott által.

A pápai ref. főiskola új épülete részvényeken építettvén az én 50 forintos részvényemet ketté hasítva visszaajándékoztam az épen e napokban jubiláló Bocsor István tanár kezébe.

A heves-nagy-kunsági egyházmegyének 3 évig képviselője levén a kerületen, egy egy gyűlésre 20—28 forinttal számítva napidíjjamat, az egyházmegyei gyámintézetnek pénztárába adtam.

A tiszaföldvári öregszőlőben megnépesedvén hivesink, gyűjtés utján 1200 forintos iskolát emeltem, 100 forinttal menvén elől.

Pap István káté magyarázatait, mintegy — hazánkban némi — összekapcsoló hidat az orthodoxia és a modern theologia között — 1848-ban kinyomatván, a pesti ref. főiskolának 200 példányt = 400 forintot ajándékoztam. 1879-ben második kiadást rendezvén: én a 70 éves számíthattam-e önző czélokra? Hiszen végrendeletem alapján ingyen fognak azok a ref. főiskoláknak megküldetni.

1855-ben Kolmár János esperes katedrai tanításai egy részét — kéziratban — ugyan oldalrokonsági viszonynál fogva nyertem, más részét pedig 400 forinton vásárolván meg, jóval több mint 1000 forinton kinyomattam, és oly csekély áron adtam tul rajtok — 6 forint helyett 80 krajczár — hogy még a vételár, a 400 forint sem került vissza.

Strausz legutóbbi „Jézus élete“ 1864-ben megjelenvén és Szeremlei S. ur a Protestáns Egyházi s Iskolai Lapban terjedelmesen ismertetvén, elérkezettnek hívém az időt, megérettnek a kort, magyarul kiadni Jézus életét, fölhívást nyomattam s küldöttem szét aláírásra: — kilenczen irtak alá. Közel 20 év után itt-e az idő, érett-e a kor a szünetet abba hagyni? — adja ki Görömbei ha nem reszket ennyi áldozattól.

Az én jutalmam azon édes öntudat, hogy meglehetősen papi javadalmamból szerencsés lehettem, anyagi állásom eddigi közel egy pár ezer forint hátránya mellett is az irodalomnak, a közügynek áldozhatni, de áldozhatni egyházmegyénk s egyházkerületünk iránti hálajelül is.

A fegyvert én is leteszem.

Vári Szabó S.

Nagy-Kőrösi levelek.

Nagy-Kőrös, 1882. szept. 4.

A mult hónap utolsó és e hónap első napjait szívemelő ünnepélyességek teszik emlékezetessé Nagy-Kőrösön.

I. Augusztus 27-én a reggeli istenitisztelet után és estére folytatólag városunkban tartották a dunamelléki reform. egyházkerület tanárai gyám- és tanáregyesületi közgyűléseiket. Képviselve volt a budapesti theologiai intézet és gymnasium, a kecskeméti jogakadémia és gymnasium, a halasi gymnasium, a nagykőrösi praeparandia és gymnasium. Legszámosabban a kecskeméti és nagykőrösi intézetek tanárai jelentek meg; ellenben a k. sz. miklósi és gyönki gymnasiumok képviselőt sem küldhettek.

A gyámegyleti közgyűlést Ádám Gerzson n. kőrösi gymnasiumi igazgató — mint gyámegyesületi elnök — nyitotta meg, elnöki beszédében igazolván a lefolyt kormányzati cyclus eseményeit. — E beszédből kiemeljük a következőket:

„Három évvel ezelőtt, midőn a közgyűlés a pénztárt Nagy-Kőrösre rendelte s a választmány többségét s a hivatalnokokat Nagy-Kőrösről alakította meg, — a gyámegye-

sület vagyona 29,713 frt 63 kr volt, ma 37,642 frt 49 kr és így azóta szaporodott a gyámegyesületi tőke 7,928 frt 86 krral. Örvedetes jelenségnek tekintem e szaporulatot elsőben is azért mond az elnök, — mert legnagyobb részben magunk raktuk össze. — Önerőnk érzése s önalkotásunk tudata édes emlékezettel gazdagítja multunkat, biztatást nyújt a jövőre. S ha e téren új alapítványokkal nem tudunk is dicsekedni, mégis elismeréssel s hálával kell adoznunk azon egyesületek és testületeknek, a kik és a melyek jelentékeny összegeket adtak a nevelés és oktatás oltára körül forgolódnak számára. Nem említvén minden egyes adományt, melyek az egyes intézeti tudósítások és választmányi jegyzőkönyvekben föllelhetők — a melyek azonban épen úgy köszönetünket érdemlik, mint eme kiválóbbak, melyeket itt felsorolok, — nevezetesen: az első hazai takarékpénztár részvényes urai évenként 100 frttal, tehát 3 évünk alatt 300 frttal kegyeskedtek tőkénket szaporítani, ifj. Szotyori Nagy Károly budapesti ref. zenetanár ur két hangversenyével 115 frttal; a budapesti főgymnasium igazgatósága vagy ügybuzgó tanárai, kik érettségi vizsgálatot tett növendékeik részéről 414 frt 80 krral, a nagykőrösi főgymnasium és tanítóképződei egyes tanárok által tartott felolvasások jövedelmével 309 frt 80 krral, a kecskeméti gymnasium 129 frt 20 krral, a k. k. halasi gymnasium 93 frt 70 krral gazdagította, az alapszabályokban meghatározott s kötelességszerűleg fizetni tartozott díjakon kívül egyesületünk pénztárát.

„Kedvező jelenség továbbá e szaporulat azért is: mert még 3 évvel ezelőtt 2361 frt 70 kr volt 4 és csak 26,152 frt 8%-ra elhelyezve, ma csak 1256 frt 5 s 35,360 frt van 8%-os biztos ingatlan jelzálagra kiadva. — És e téren ellenkező tapasztalatot szereztünk azokéval, kik a kamatláb alászállítását s terhelő voltát hangsúlyozták. Ha ezen aggodalmat mindnyájan osztjuk s a kamatlábat leszállítjuk vala, évenként legalább 300 frt kevesebb kamattal rendelkezünk s vagy gyámoltjainkat rövidítjük meg, vagy egyesületünk tőkéjét nem szaporítjuk.“

„Annyival örvedetesebb végre az emelkedés, mert még 3 évvel ezelőtt 1600 frt fordított segélyezésre, ma 2200 frtot kell 8 tanári özvegynek, egy nyugalomba helyezett tanárnak, egy tanári árvának és egy tanár édes anyjának kiadnunk. Nagy-Kőrösre kiosztatik 1200 frt, Kecskemétre 800 s Budapestre 200 frt.“

Sajnálattal emlékszik meg a jeles ifju tanár Szücs Ferencz elhunytáról, Deák József egyleti alelnök nyugalomba helyezetéséről, Molnár Aladár és Szilágyi Antal alapítók haláláról.

Az elnöki megnyitó után, a számadásvizsgáló bizottság terjesztette be, még a közgyűlés megnyitása előtt meg-ejtett számadásvizsgálásról szóló jelentését, mely is örvedetes tudomásul vétetett; a pénzkezelőknek s az egész választmányoknak a fölmutatott szép eredményért köszönet szavaztatott.

Ezek után az alapszabályok tárgyalására került a sor. A régi alapszabályok ugyanis elavulván, a választmány egy bizottságot nevezett ki még a mult télen, mely azokat átvizsgálta s egy javaslatot terjesztett — az egyes tanintézetek által beküldött indítványok fölhasználásával — a kezelő választmány elé; ez pedig a beterjesztett javaslatot, némi módosításokkal átalakítva, a tavasszal tartott képviselői

gyűlés elé nyújtotta be s annak módosítványával most, a dunamelléki ref. egyházkerület összes tanáraiból alakulni szokott gyámegyesületi közgyűlés elé került. A közgyűlés pontról pontra megvizsgálta a benyújtott alapszabálytervezetet s leglényegesebb részein még ebéd előtt keresztül is ment.

A tárgyalást közebéd szakította félbe, melyet a nagykőrösi két intézet tanárai rendeztek kollegáik számára az ugynevezett Széchenyi- vagy valóságos közneven Czifrakertben, meghíva a n. körösi lelkészeket, főgondnokot és Varga Beniamin tiszteletbeli ügyészt is, kinek a pénzkiadások és biztosításoknál nagy érdemei vannak, a miért a gyámegyesületi közgyűlés neki elismerést és köszönetet szavazott. Az ebéd igen kedélyesen folyt le. Volt több pohárköszöntő is, a mint ez már magyar embereknél szokás.

Ebéd után folytatódott a tárgyalás. Aztán a közgyűlés köszönetet mondott a volt választmánynak; de miután a pénztár elhelyezését és a tőkék kezelését Kecskemét igényelte: a pénztár Kecskemétre vitetni határozott és a tisztikar legnagyobb része is onnan alakított meg.

A gyámegyesületi közgyűlés bezáratván, a jelenlevők a dunamelléki tanári egyesület megalakításához fogtak. A több retortán átment alapszabályok felolvastattak s némi módosítások után elfogadtattak s ezek alapján az alakulás kimondatott. — Egy része a jelenlevőknek ezt is elakarta most is, az óhajtott országos reform. tanári egyesület megalakulásáig halasztani: de hát még is csak megalakult valahára ez a dunamelléki tanári egyesület, melynek működésbe hozatalára Ádám Gerzson elnöklete alatt egy bizottság választott.

Fájdalom! ez aligha lesz életképes; legalább a megalakulás hosszadalmassága nem sok reményre jogosít fel bennünket.

Kőrösi.

(Vége köv.)

Keresztyéni szeretet munkái Magyarországon.

(Folytatás.)

Igen érdekes adatokra találunk a körárusok jelentéseiből készült kivonatokban is. Ezekről mondtuk czikkünk elején, hogy e jelentés érdekes adatokat szolgáltat lelkészeinknek, tanítóinknak s népünknek az apró vallásos-erkölcsi könyvekhez való magatartásához. Azt nem látjuk szükségesnek, hogy a neveket mi is közöljük lapunkban. — Álljanak itt a következő szemelvények.

Megerkezvén A . . . ra, szives fogadtatásra találtam S. lelkész urnál, ki arra kért, hogy maradjak ott addig, míg gyülekezetének minden tagja el lesz traktátussal látva. A gyülekezeti iskolatanító hasonló szivességgel fogadott s az első napon házról-házra kísért, melegen ajánlva könyveimet. — Minden ajtó feltárult előttem s hálával mondhatom, hogy kitünő vásárom volt. Biztosan állithatom, hogy egy családot sem kerültünk ki s a társulat kiadványaiból mindenik vett több vagy kevesebb példányt. Örömeire szolgál, ha hallotta volna ön azon meleg áldáskívánatokat, melyeket a tisztelt társulat munkájára mondtak, azon örvedetes felkiáltásokat, melyek az egyes szép könyvek nézegetése közben hangzottak; csodálkozhatott volna ön velem több

esetben azon, hogy némelyek második látogatásomra csaknem szóról-szóra elmondják egyik-másik traktátus tartalmát.

Elhagyva A . . t, Gy . . . felé irányoztam lépteimet. Az itteni lelkész hallva a . . i működésemről, örömet fejezte ki a felett, hogy nem feledkeztem meg az ő gyülekezetéről sem s hasonló gazdag aratást helyeztettem itt is kilátásba. — Azon kérésemre, hogy engedje meg gyülekezetének családait traktátusokkal ellátnom, azt felelte: „engedje át nekem a szétosztás mód szerét, nem fogja megbánni; hagyja itt könyveit mind s menjen vissza Cs . . ra új szállítmányért.“ Cs . . n sikerrel működve, visszatértem hétfőn Gy . . re s traktátusaim az utolsó levélig el voltak adva s kik akkor nem vehettek, nyolcz forintnyi összegig rendeltek meg traktátusokat és könyveket. Elmondták aztán, hogy a tanító feljárt a gyülekezetet azon hirrel, hogy nagy értékű vallásos könyvek érkeztek s rendelkezésre állanak a templomban. Itt a lelkész összejött gyülekezetével s a traktátusterjesztő társulat történetéről kiválóan érdekes előadást tartva előadta, hogy e társulatnak célja tiszta és vallásos szellemű irodalommal ellátni a világ minden országait és ezt nagy áldozattal teszi, keresztyéni szeretet által indítatva, haszonra nem tekintve, de ezereket áldozva, egyedül a halhatatlan lelkek üdvét keresve. Mélyen megindítatva ez előadás által, a hallgatóság előreözönlött s kapkodva vette meg minden könyvet és traktátusomat.

Más helyen, mint a colporteur jelenti, ismét a tanító ment elől jó példával s tanácsára az iskolás gyermekek voltak jó vevők, köztük néhány római katolikus gyermek is, kik nem akartak iskolatársaik háta mögött maradni. A helybeli gymnasium igazgatója arra buzdította a tanulókat, hogy olvassák gondosan a traktátusokat s buzdításának az lett az eredménye, hogy minden tanuló vásárolt vagy könyvet, vagy traktátust. Legjobban kapkodják a „Jézus szavai“ című kis könyvet, melyből azon környéken 60 példány kelt el.

H . . . en K. lelkész, mint a traktátusmunka igaz barátja és derék munkatárs gyanánt tűnt fel. Iskolája számára nagy csomó könyvet vett s vasárnap oly mérvben tüntette föl hallgatói előtt könyveink értékét, hogy a pénzszükség daczára is jó vásárt csináltam s a falusi jegyző is, követve lekésze példáját, jó csomó könyvet vett tőlem. . . . H.-Sz.-Gy.-ön a tanító szives segélyével egy nap alatt három száz könyvet és traktátust adtam el és pedig főleg római katolikusoknak.

Cs . . . án minden ház el van látva bibliával s ezért itt könyveim és traktátusaim is kész vevőkre találtak. A lelkész vasárnap megemlékezve ott létemről, könyveimről, egy gazdag uri ember öt forint áru traktátust vett tőlem. Mint örvendetes tény jelezhetem — mondja tovább a köráros, hogy a hazai lelkészek mindjobban tudatára jutnak munkánk fontosságának és értékének.

Jártam K.-D . . . án, egy területileg jelentéktelen, de értelmes és olvasnitudo s szerető községben. A lelkész kedvezőleg fogadta munkámat a tanítóval együtt s mindketten sokat vásárlottak. „Kristóf vén kintornájából,“ a magyar közönség ez általánosan kedvelt olvasmányából sokkal több példányt eladhattam volna, mint a mennyivel rendelkeztem. Különösen szeretik a végén levő hymnust. N.-D . . . án ellenkező tapasztalatokat tettem; megtanultam, hogy mennyire

elősegítheti, vagy hátráltathatja a traktátusterjesztést a lelkész jóakarata, vagy közönyössége. Itt a gyülekezeti lelkész nyíltan ellene volt minden missiói munkának s egy szava sem volt hozzám, de a tanító egészen ellenkezőleg járt el velem szemben. Másutt ismét a protestáns lelkész volt ellenséges indulattal a colporteur iránt, de helyére a római katolikus hívek léptek s ezek voltak a legjobb vevők.

—y—s.

(Folyt. köv.)

Ev. ref. templomi szószék felavatás.

Visk (Máramaros megye) egyháza folyó hó 3-dikán ünnepet ült. Miután rövid két év leforgása alatt temploma stylljének megfelelő styllben, O r s z á g h Sándor elismert orgona művésznök készített szép orgonát, előbb még kifestett és most díszes szószék emeltetett az Ur dicsőítésének szentelt helyén: templomunkban. — E körülmények bizonyító okok arra nézve: hogy a tiszta erkölcsiség, az áldozatkészségre való hajlam, nem aludt még egészen ki a nép kebléből mert vannak egyéneink, kik tettök által halhatatlanító emléket emelnek, a szent, nemes és szép ügy érdekében, kik a köznapiaság szük és rideg köréből kiemelkednek, kik szivből fölkiáltanak a dicséret-íróval:

„Te látod mily buzgók bennem az indulatok,
Melyeket jól érzek, . . . ki nem magyarázhatok.“

A most felszenteltetett templomi szószék költségeit, most már néhai Fodó Pál, Lőke Sámuel és Kis Igyártó Bálint buzgó vallástagok viselik. — Sok ily józan gondolkozásu egyéneket egyházainknak s akkor fölvirágozhatik széles e magyar haza területén minden kicsinyded ref. egyház!

A sikerült felavatási ünnepély az ez idei aratási szent vendégség kapcsában tartatott meg. Működő lelkészek voltak: Doktor János esperes ur és Ladányi Pál helybeli lelkész ur.

Nagytiszteletű esperes ur alkalomszerű, ájtatos imát mondott a zsufolásig megtelt nagytemplomban, hol és mely ünnepélyre vidékről is többen sereglettek egybe.

Nagytiszteletű Ladányi Pál lelkész (egyházmegyei főjegyző) történelmi színezetű, szép egyházi beszédet tartott, Zsoltárok könyve XCV. zsoltár 1., 2. verse szerint. Beszéde teljesen vallási részében fejtegette az okokat, melyek Isten iránt tanusítandó hálaadásra bírnak bennünket; a történelmi részben vázlatban nyújtá képét a reformáció-nak, mennyiben a viski egyház benne szerepelt s elősorolta azon lelkészek neveit, — működésök időtartama szerint, — kik ez egyházban lelkészkedtek. — „A 17-dik századig, vagyis 1600-ig kik voltak a viski reformált egyházban lekipásztorok, arról bizonyos adataink nincsenek — így szól a többek között Ladányi — hihető azonban, hogy 1552-ben azon Pál nevű pap volt itten lelkész, a ki 1554-ben a máramarosi Protestánságot a Zwingli és Cálvin értelmére hozta által.“

Álljon itt a lelkész ur adatokból meritett lelkész tára: „Első kiről bizonyosan tudhatjuk, hogy viski pap volt: Sárossy János (1587—1613.) innen T.-Almásra ment papnak. Viski János (1613—1625.) Szepsi Menyhért (1625—1634.) Helmeczi Pál (1634—1636.) Viski vagy Ungi Márton (1636—1643) Szatmári Lázár Miklós (1643—1655.)

Szepsi Korocz András (1655—1658.) Vilmányi András (1658—1660) Csekei Pál (1660—1669.) Vilmányi András 2-ik ízben (1669—1672.) Viski Pál (helybeli születésű 1672—1678) Szigeti György (1678—1689.) Visky Lőrincz (helybeli születésű: 1683—1703.) Szalontai Mihály 1703—1708.) Kincses Kecskeméti István (1708—1720) Komlósi András (1720—1731.) Nánásy András (1731—1742.) Méhes János (helybeli születésű: 1742—1762.) Nánásy Ábrahám (1762—1770.) Hánka Márton (helybeli születésű: 1770—1800.) Hánka Márton esperes is egyszersmind. Tóth Gábor (tiszabecsi születésű 1800—1805.) Kozma István (1805—1808.) Szekeres Bálint (1808—1816.) Pikolcz István (helybeli születésű, hirtelen meghalt: 1816—1817. egy évig sem működhetett egészen) Lévy József (huszti születésű 1817—1829.) Jászai István (1829—1834.) Géressy László (1834—1870.) Géressy Imre, Géressy László fia, ki 1874-ben lemondott a papságról s a m.-szigeti ref. gymnasium üresedésbe jött egyik tanári állomását foglalta el; 1874. év ápril 26-dikától pedig igénytelen személyiségem, mint 28-ik lelkész annyi elődeim nyomán, emeli a lelkészi munka terheit.

Ezeket óhajtottam nagyiszteletű Ladányi Pál lelkész ur beszédéből a nyilvánosság elé hozni, e nagybecsű lapok hasábjain mint amelyekről meggyőződve vagyok, hogy a mélyen tisztelt lelkész urak és olvasó közönség előtt érdeklélnek.

Az ünnepélyes istenisztelet religióját emelték helybeli énekkarunk által előadott dics hymnuszok.

Társas-ebéd követte ezt, melyen nagyiszteletű Doktor János esperes ur igen szép szavakban emlékezett meg nagyságos Révész Bálint püspök urról, a fennállva végig hallgatott beszédet harsány „éljen“ követte.

E nap emlékére Bökényi D. által írott „Emlék Lap“ — kefe lenyomati példányokban — néhány számban kiosztott; végszavai ezek:

Tartson össze hazát, népet, nemzetet,
A hit, remény és az áldó szeretet!

Bökényi B. Dániel.

Szilády János beszéde.

— A zsinat szept. 14-iki ülésén. —

Főtiszteletű s Méltóságos Zsinat! Azok közé tartozom, kik a zsinati munkálatból meg óhajtanak menteni annyit, amennyit megmenteni lehet az egyház elárulása nélkül, tehát azok közé, kik a tanügyi törvények elválasztása mellett is óhajtják a szentesítést, Én azt óhajtom, hogy innen e helyről, mi közülünk számkivetve legyen minden szónoki fogás, minden még a legjogosultabb pártoskodás is, számkivetve a legszebb parlamenti fogás is, hadd lenne itt e testületben mint sokan mondják szent zsinatban az érzés, gondolat őszinte. Én meg vallom, hogy a többség munkálatát nem azért pártolom, mintha azt gondolnám hogy a másik félnek nincsen semmi igazsága. Elismerem, hogy a kisebbségi javaslat betérjesztőinek minden indokában fontos igazságok vannak, elismerem, hogy p. o. abban, hogyha most a tanügyet elválasztjuk a többitől, jelezve van, hogy az elválasztható; én elismerem, hogy van szomorú, lehangoló abban, hogy a kormány megfogja szorítani a jus advocatiae, és minket sok esetben magunkra hagy, elfordul tőlünk, mint egy idegen. Elismerem, hogy van valami baljóslatú abban a jövőre nézve,

hogy előre kijelentjük, hogy engedelmes végrehajtói leszünk a kormány törvény rendeleteinek jövőre. Elismerem, értem, szívem mélyéből érzem, hogy van sok igaz, de azon feltétel mellett ismerem el, hogy engedtessek meg kijelenteni, hogy ezek az igazságok nem a legmagasabb rendű igazságok, hogy ezek csak látszatok, rémképek, melyek meglehet, nem is valósulnak soha, és melyek ha valósulnának, nem a mi bűnünk lesz, és ha valósulnak, nyugodt lelkiismerettel fogunk harcolni ellenük. Sőt tovább megyek, elismerem, hogy a tisztelt ellenfélnek sok igaz van, kimondom, hogy nem sokat adok azokra az argumentumokra se, melyekkel ez igazságokat ostromolták és gyengíteni akarták. Mondották, hogy engedjünk, vegyük be, a mit a kormány kíván, alkalmazkodjunk hozzá, mert nem azokat az időket éljük, mint ez előtt, nincs okunk félni, kívánták az engedékenységet a haladás nevében, új világ álláspontján. Azt mondták, hogy ha ez előtt az iskola drága volt is az egyháznak, most már nem mindenünk; a baj is javunkra szolgál. Ezekre az argumentumokra nem sokat adok. — Az idő nem csak ez előtt változott, az idő változni fog ezután is, az idő ezután is változandó, mint a kormány, mint a jog fogalma is. Azoknál a fogalmaknál, a haladás czime alatt való követelésnél drágábbaknak tartom magunkat és államunkat (úgyvan!). Tehát ezekre az argumentumokra keveset adok. — Az a mi engem e párthoz, a többséghez vont, az a mit a szent írás mond: mint az Isten lelke az apostolokat kényszerítette stb. készített engemet is. Hallottam két okot, melynek hatása volt rám. Az egyik mit főtisztelendő Dobos János ur mondott: „Tábort tábor ellen kell állítani.“ A másik nagy tábor szervezkedik, fegyverkezik; nekünk is azt kell tenni; az erkölcsi szellemi fegyverekkel fegyverkezik, nekünk is fegyverkezni kell. Ez az egyik, de nem ez a fő ok. Egy okom van, a mi arra kényszerít, hogy engedjek a magyar kormány kívánságának, ez a fő ok: a hazaszeretet, (éljenzés) Hazám, nemzetem iránt való szeretetem. Én nem tudom, nem nevetnek-e ki velem, kik mélyebben látnak, kik az ország dolgát látni hivatvák.

Én úgy érzem, nem tudom ösztönből-e vagy miből, hogy a magyar nemzet soha sem élt válságosabb időket, mint most; azokat az esztendőket éli, a midőn el kell válni, van-e élet számára, vagy nincs. Én úgy érzem mintha a kormány mintegy segítséget kérne a szellemi harcban küzdelemben, mely közöttünk s körülöttünk a világban folyik. Egyedül állunk, és ha a szellemi harcot elveszítjük, nem hiszem, hogy legyen valaha ebből menekülés. „Azoktól ne féljünk, kik a testeket ölték meg, hanem a kik a lelkeket.“ Most azokkal állunk szemben, kik a magyar nemzet lelkét akarják megölni. Mi nekünk áldozni kell bizonyos fokig; úgy tetszik mintha a miniszterium ezt mondaná: gyertek közelebb, küzdjétek, adjatok a ti fegyvereitekből valamennyit nekem erősebb karom van, jobban tudok bánni azokkal. Ne habozzunk uraim! ne habozzunk. Áldozzunk, míg egyházunk elárulása nélkül áldozhatunk. Adjuk át azt, a mit nélkülözhetünk. Egyik tisztelt tagtársunk azt mondta, hogy sokan vannak a többségben, kik hazafiaságból pártolják a kormányt, hanem majd az utókor azt fogja mondani, hogy hazafiasok voltak.

Ne méltóztassék ilyeneket jósolni. Itt senki sincs, ki tudva gonoszúl akarna eladni valamit, a mi az egyház fentartásához tartozik. Áruló pedig csak az, a ki úgy árul. A forradalomban, — sokan vannak, kik tanúi voltak, hogy — egyes családok oda adták pénzüket, ékszereiket, és a veszedelem mégis bekövetkezett, a családok drágaságai elvesztek; de nem

biszem, hogy azon családok koldus botra jutott ivadékai hazáruknak mondanák őseiket! Fogjuk fel a helyzetet, ne habozzunk áldozni, a mennyit áldozhatunk. Akárhogy gondolkozék is valaki a miniszteriumról: annyi bizonyos, hogy a nemzet szellemi harcának vezérei ők, és ha nem nehezítjük a harcot, ha fősvények nem leszünk, akkor szép részünk lesz a kivivandott egyetemes diadalban, akkor hiszem, hogy ebben a hazában senki sem lesz méltóbb a korszorura, mint mi. Ezen legfőbb indokból járulok hozzá a többség indítványához (Helyeslés.)

Zsinati tudósítás.

Szeptember 10.

A Vasárnap reggeli istenizszolet után, melyen a zsinati majdnem teljes számban összegyűlt tagok is résztvettek, 11 órakor kezdődött a zsinat első nyilvános ülése. Nagy Péter püspök nyitotta meg buzgó imával; majd Tóth Sámuel jegyző a zsinati tagok névsorát felolvastván, báró Vay Miklós elnök a zsinatot megnyitottnak nyilvánítja, és a legmagasabb királyi leiratot fölolvastatni rendeli. Ennek felolvasása után báró Vay Miklós elnök a lapunk élén közölt beszédében a helyzetet fejtegeti, és a zsinat teendőire higadtan bölcsen és világosan rámutat.

A gyűlés egyetlen szónoka a zsinat egyházi Nestora Dobos János volt.

E beszédében Dobos a közönséges mértéket meghaladva, confessori magasságra emelkedett. A sir szélén álló próféta megélesedett látásával, az agg Simeon kielégített vágyódásával fejezte ki örömét a királyi leirat szelleme és a magyar protestantismus iránt tanusított jóindulata fölött. — Öszintén bevallotta hogy a magyar ref. egyház eddigi történeti tanuságai és hosszu életének számos keserű tapasztalatai után félt hozzá nyulni e leirathoz, és elolvasni azt azon szemekkel, melyekkel eddig a Recrudescunt vulnera regni Hungariae-t és a patenseket olvasta. De miután elolvasta erkölcsi kötelességének ismeri véleményét őszintén kimondani. Üdvözli a királyi leiratot, mely előttünk protestánsok előtt eddig szokatlan hangon erősödésünknek örül, Erdélylyel való egyesülésünket üdvözli. Mindebben Dobos a Bocskay és Betlen áldott emlékezetének megújulását látja, és a fejedelmi kéznek áldását, mely egyházunk alkotmányát az ország törvényei közé beiktatandó, a Szent István jobb-jának áldásával hasonlítja össze. Üdvözli beszédében a domesticát, becsületes szegénységünknek ezen gazdagságát, és ezt többre becsüli mindenféle igényelt alapítványaink viszakapásánál.

A protestáns iskolák kérdéséről sajátságosan nyilatkozik Dobos. Tudja hogy sokan miként rikatják az egyházat, mintha az iskolák miatt Shylock egy darab húst akarna kivágni az egyház testéből. Az ő véleménye szerint azonban az egyház az iskolával előbb utóbb meghasonlik, mert az iskolaügy előbb utóbb lehull az egyház testéről, és az egyház nem sokáig lesz képes a mindig szaporodó tanításügyi igényeknek eleget tenni. Kimondja, hogy iskolák miatt ő az egyház javát egy perczig sem hagyja függőben. A kegyelmes királyi leiratot különösen annak első részét örömmel elfogadja, az egyes §-ok és kevésbé lényeges pontok pedig hadd vettessenek a zsinat rostájába.

Majd megható szavakban és szónoki emelkedettséggel vesz mintegy bucsut a zsinattól. Amen dico vobis. Mint öreg

ember megnézte ő is hova hajtja le fejét, arma defunctumque barbiton, megnézem — ugymond — quis paries habebit.

Az időnek és sorsnak néha jó órája és jó kedve van, — evvel végzé beszédét; használjuk fel a jó alkalmat, mert Schiller szavaiként egy elszalasztott pillanatot egy öröklét sem ad vissza.

Dobosnak hatalmas őszinte és emelkedett enunciatiója mély benyomást keltett. Mindnyájan éreztük, hogy az agg férfinak Istennek ugyanazon lelke adta az erőt bátorságot és inspiratiót, mely hajdan őseinket lelkesítette. — A pozsonyi törvényszék erőszakoskodása előtt fejét meg nem hajtó confessor-pap, és a fejét a királyi kegyelem és igazság előtt önként meghajtó független Dobos édes testvérek, mindeniket az igazság szeretete a meggyőződés bátorsága és a magyar protestans egyház jövődő sorsa lelkesítette.

Dobos beszédének elhangzása után Beöthy Zsigmond indítványozta, hogy mielőtt a zsinat a királyi leirat tárgyalásához fogna, alakuljon zártkörű conferentiává, és ily uton bizonyos megállapodásokhoz jutva, ezeknek alapján folytatassék majd a nyilvános tárgyalás.

Ez nap délután és szept 11-ikén Hétfőn egész nap összes conferentiák tartattak. Hétfőn délután neveztetett ki egy 13 tagu deputatió, a mely az összes értekezleten megvitatott elvek alapján a teendő változtatásoknak és a netalán felterjesztendő feliratnak kész [szövegét terjeszse az összes conferentia elibe. Ezen 13-as deputatió tagjai voltak: gróf Lónyai Menyhért, Fördös Lajos, Beöthy Zsigmond, Véghely Dezső, Zeyk Károly, Szász Domokos, b. Vay Béla, Hegedüs László, Vályi János, Szabó János, Ritoók Zsigmond, és György Endre.

Szeptember 12. és 13-dikát ezen conferentiának, az énekügyi bizottságnak és az egyes zsinati képviselői köröknek tanácskozásai foglalták el.

Nyilvános ülés szeptember 14. délelőtt.

A szeptember 10-diki közgyűlés jegyzőkönyve hitelesített. — Majd jegyző jelenti, hogy az ajonnan érkezett tagokkal együtt a zsinati tagok száma 103.

Gróf Lónyai, mint a zárt tanácskozmány által kiküldött 13-as bizottság elnöke benyújtja a gyűlésnek az ezen bizottság által készített Indítvány szövegét, egyszersmind jelenti, hogy a bizottság kisebbsége (Hegedüs László és Vályi János) külön javaslatot adott be.

Indítvány.

Javaslatba hozza a bizottság, hogy a legfelsőbb leiratra vonatkozólag egy önálló jegyzőkönyvi számban mondja ki a zsinat határozatilag:

sajnálattal veszi tudomásul a magyarországi ref egyház országos zsinata, hogy Ő felsége kormánya, ez időszerint nem ajánlhatja legfelsőbb megerősítésre az e czélből fölterjesztett zsinati munkálatok tanügyi részét, s bár legtávolabbról sem fogadhatja el a leirat azon felfogását, mintha az egyház és iskola ügye, ref. egyházunkban elválasztható volna egymástól, — mely felfogás mind történelmi hagyományainkkal, mind a jelen helyzettel, mind országos törvényeinkkel s jelesül az 179°/₁. 26. t. cikkel éles ellentétben van: mindazáltal tekintettel azon körülményekre melyek sürgösen követelik reform. egyházunk

organikus egységének, abban a jó rendnek, biztos és határozott célok szerinti együtt működésnek törvényekben kötelező megállapítását; és miután ily törvények hiánya, ref. egyházunk egyetemére eddig is nagy veszteséggel járt s azok létrehozatalával és életbeléptetésével késlekedés, több magasztos cél megvalósítását veszélyeztetné és tethetné kockára; de meg a nemzetközi szerződések erejével bíró békekötések s ezeket becikkelyező országos törvények, a magyarországi mindkét hitvallású evangélikusoknak iskolaügyben a teljes tökéletes autonómiát minden tekintetben biztosítván, ezen törvényekben gyökeredző s megingatlan jogával élve az egyház, az iskolaügyre nézve belkörüleg, függetlenül intézkedhetik: tehát hajlandó az országos zsinat az iskolai törvényeket fel nem terjeszteni, hogy a legszorosabb értelemben való egyházalkotmányi törvények a legfelsőbb királyi szentesítéssel ellátva, azok alapján egyházi életünk mezején az összhangzó rendszeres működés egyházunk boldogítására mielőbb megkezdhető legyen; az iskolaügyi munkálatot pedig a ref. egyházunkban fenálló összes alsóbb és felsőbb iskolák mindennemű szellemi és anyagi ügyeire felügyelő hatósághoz, az egyetemes konventhez teszi át, hogy mint egyházunk törvényes jogainak különben is őre és védelmezője, a szükséges intézkedéseket összes tanügyünk összhangzatos fejlődése érdekében tegye meg.

Debreczen 1882. szept. 12.

Gróf Lónyay Menyhért,
bizottsági elnök.

Tóth Sámuel,
bizottsági jegyző.

Határozati javaslat.

Tekintettel arra, hogy ha a leirat követelményei folytán, a már megerősítés végett felterjesztett alkotmány-szervezeti zsinati munkálatokból, az iskolákról szóló egész második főrészt, a betervezett határozati javaslat szerint elkülönítve, levéttetik, és megerősítés végett újabbán is fel nem terjesztetik: ezen tény által iskoláinknak az egyház testével való szoros és elválaszthatlan egybefüggése könnyen kérdéssé válhatik, mintha azok mégis elválaszthatók volnának; és így az államhatalomnak némi indok szolgáltatnék, hogy az egyház és iskoláink közt létező kapcsolatot hátrányunkra mindinkább tárgítsa. Sőt már maga az általános zsinati határozatok 3-ik §-a is erre célzólag akkép módosítatik, hogy az által iskoláink még a jövőben is alkotandó törvények előre nem látható korlátozásainak is kitétetnek;

Tekintettel arra, hogy a leirat és ennek folytán célbavett módosítások szerint, egyházi hatóságaink s bíróságaink határozatai és ítéletei is a „jus advocatiae“-nél fogva azt megillető pártfogoltatásban és végrehajtási segélyben nem részesíttetnek, sőt a még eddig gyakorlatban volt támogatásnak is több részbeni megvonásával per tárgyaiul a polgári bíróság felülvizsgálata s ítélete alá bocsáttassanak;

Végre tekintettel arra, hogy egyházi hatóságaink különösen lelkészeinknek a felsőbb rendeletek végrehajtására köteleztetések is a bizonytalanságig kiszélesítették, mely a közel múlt tanúsága szerint is könnyen veszélyesebbé válhatik, megerősített törvényeink is ellenünk magaráztathatván; Mondja ki a zsinat határozati javaslat

hogy a benyújtott, szőnyegen levő határozati javaslat

mellőzésével az általa mélyen beható, higgadt megfontolással alkotott és megerősítés végett Ő Felségéhez felterjesztett alkotmány-szervezeti törvényeket minden lényeges változtatás nélkül fenntartja, és azokat megerősítés végett, indokolt felirásával Ő Felségéhez ismételt felterjeszti. A leiratra adandó felirati válasz elkészítése, és annak mielőbb a zsinat elé leendő betervezése végett pedig tizenegy tagból álló bizottságot küld ki.

Kelt Debreczenben, 1882. Szept. 13.

Beadják: Váallyi János, Hegedüs László,
zsinati képviselők.

E két javaslat felolvastatása után elnök megnyitja az általános vitát.

Elsőben szól Váallyi János. Csodálkozik, hogy gróf Lónyay, mint a többségi javaslat benyújtója, nem indokolta azt. Szokatlanul mondja továbbá azon eljárást, hogy ilyen fontos ügyben egy értekezleti bizottság működött mintegy a nyilvánosságot kerülve. — Majd védelmezi és indokolja a kisebbség benyújtott javaslatát. Kiemeli különösen, hogy a zsinat méltósága megkívánja, hogy előbb felterjesztett javaslatához most is ragaszkodjék.

Fejes István elvtársai nevében is egy szövegezett javaslatot nyújt be.

Balogh Ferencz. A magyar protestáns alkotmány azon időben született, midőn az államhatalom Róma egyházával szoros szövetségben állott; ekkor nem volt más menedék mint küzdeni és a küzdelemmel kivívott békekötések védszárnya alá menekülni. — Most azonban megváltozott a helyzet; most nekünk protestánsoknak kell tehetségünk szerint küzdenünk az állam vallásfelekezetenélkülisége mellett, hogy az állam lehetőleg mindenik egyháztól szabad legyen. A magyar protestáns egyház tartozik a nemzeti kultúrát és közművelődést előmozdítani, a mi az államnak is egyik főmissiója; és a protestáns egyháznak nem szabad az államot ezen céljában gátolni. — Az alkotmányos magyar kormányt nem szabad összetévesztenünk a mitrás kormányokkal; a mely pillanatban most a kormány törvényellenes dolgot követ el, ellenezhetjük, megbuktathatjuk, mert tudjuk, hogy az a másik állam mely helyébe jön, ismét magyar lesz.

Az iskolákra nézve — így folytatja — már is mutatkoznak jelek, hogy azok az egyház ellen is felemelhetik fegyverüket. Az iskola megléte nem is panacea a protestantismus minden bajai ellen; még ha valami nagy forradalmi vihar elragadná is tőlünk az iskolákat, nem lenne megsemmisülésünk, mert azonkívül is vannak az egyháznak lételet fentartó hatalmas fegyverei, eszközei és kötelességei. Bátran várhatunk most is az iskolai törvény felterjesztésével, mert nincs semmi akadály, hogy addig is folytonosan ne gyakorolhassuk teljes mértékben autonómiánkat. Általában a magyar protestantismus eddig mindig csak az igazságtalanság ellen küzdött és ebben volt győzelmének titka. — Ő most nem lát okot a küzdelemre. Türelemmel és bizalommal viseltetik. — Alkotmányellenes kormányval szemben van helye a vis resistendi-nek, alkotmányos kormányval a vis agendi szükséges. A többségi javaslatot fogadja el.

Lükő Géza kifejti, hogy ő a zsinatot mindig ellenezte, mert tudta ő előre, hogy a zsinati munkálatok fekete-sárga lombikon fognak keresztül szüretni. Azonban mégis létrejött az, és most meredélyen vagyunk, és azon a ponton, hogy

autonomiánkat veszthetjük el. Nem akar a miniszterrel 4—5 ízben üzenetet váltani, mert az a protestantismusnak sokba kerül. Nem bizik a kormányban, hogy az örvend a protestantismus egyesülése és erősbödésének; és fél, hogy az erdélyi püspök császári királyi püspök lesz, a többiek pedig csak dii minorum gentium. — Azt azonban óhajtotta volna, hogy a kormány adott volna nekünk is egypár 100,000 forintot, és megrójjá, hogy nem adott. Az oktatásügyre nézve óhajtana, hogy az oktatás állami legyen, de így is csak a kormány hatalma növekedik. — A kisebbségi javaslatot pártolja.

Szász Domokos. A kisebbségi határozat telve van illusorius indokokkal, melyekkel a tényleges helyzet ellenkezésben van. Azon indok, hogy ha az iskolaügyre vonatkozó rész szentesítés alá nem terjesztetik, kérdésessé válik az egyház és iskola közötti legszorosabb összefüggés, csak illusorius. Mert magunk előtt nem válhatik azzá, kik törvényeink alapján állunk. És nem tágitja meg az egyház és iskola közti kapcsolatot a többség felirata, mint azt a kisebbség állítja; nem tágulhat az továbbra, mint a mennyire a legfőbb felügyeleti jog megengedi, a melyet pedig a törvény határoz meg.

Vannak a kisebbségi javaslatban továbbá nemcsak illusorius, hanem a tényleges állapottal ellenkező állítások is. Például nem úgy van, hogy az állam nem adja meg a szükséges segélyt az egyháznak, mert hiszen épen a szentesítendő törvényben egész sora van fölemlítve azon eseteknek, hol az segédkezik. És ez jobb, mint az eddigi állapot, midőn majdnem minden csak az egyes tisztviselők jóindulatától függött. Csak egy esetben tagadja meg az állam a segélyt, az egyház egyes tagjaira rótt büntetéseknel; ez azonban csakugyan ellenkezik a jogállammal. A mi a papoknak az állam rendeletei teljesítésében való kötelezettségét illeti, a melynek nagyon kiszélesítésétől fél a kisebbségi javaslat, azt mondja, hogy ez a papság hazafias kötelessége.

Különösen nem fogadja el a kisebbségi javaslatot annak lehető következményei miatt: mert ez esetben minden eddigi fáradság meddő és gyümölcstelen maradna, a mi pedig a reform. egyháznak sem válnék dicsőségére és hasznára.

A kisebbség „várhatunk“ jelszavával szemben hangsúlyozza, hogy mi nem várhatunk, nagyobb szabású alkotásokra való képtelenségünk nyilvános manifesztációjára nélkül. Hogy a kínálkozó alkalmat az egyház belső consolidációjára elhalasztjuk, azt sem protestans sem hazai szempontból nem helyesli. A többségi javaslat jelöli ki az activ irányt, az követendő.

Hegedüs László a realitás terén akar maradni, nem pedig az eszmények terén. Ő soha sem helyeselte a zsinatot, előre látta a mi bekövetkezett és a mitől tartott, hogy a convent és zsinat által megnyitattik azon kapu, melyen által az egyházba bejöhét az állam. Akkor jött volna el a zsinattartás helyes ideje, midőn az országgyűlés megalkotta azon törvényt, mely az 1848-iki törvényekben kimondott teljes vallássegénylőség alapján rendezze a felekezeteiket. Az 179°/₁. 26-ik t. cikk adott ugyan a protestáns egyháznak bizonyos nyugalmat és autonomiát, de nem teljeset, mint a békekötések. — Nem lehet szerinte megnyugvással fogadni a kir. leiratnak az iskolaügyre vonatkozó szavait, nevezetesen azt, hogy „a mi a népneveléssel történt, annak meg kell történni a középiskolai és felső oktatásra nézve is.“ — A coor-

dináció literarum pedig úgy lehet, a protestánsoknak csak az iskolatartás terheit hagyja meg, jogaikat pedig elveszi.

Azért nyujtotta be a kisebbségi javaslatot, mert ő abban, hogy egyedül a 26-ik t. cikk védjen meg bennünket, meg nem nyughatik; mert hiszen épen a 26-ik cikknél van a két sérelmet képező záradék; hiába említi és teszi azt törvénybe épen e miatt a királyi leirat. — A bizonytalan kormányok jóindulatába pedig nem bizik, mert mindenik kormány a maga hatalmát akarja szélesbiteni.“

Balog Ferenczcel szemben azt mondja, hogy az állami nevelés eszméjét, elvét Magyarországon ő is szükségesnek tartaná, azonban most kénytelen a kormány javaslatát törvényellenmi szempontból tekinteni. Tiltakozik az ellen, hogy Balog a tanítási szabadság ellen szólott. Abban sem látna semmi veszedelmet, ha az egész zsinati alkotás levétetnék a napirendről. A budai zsinat se nyert királyi szentesítést, és azolta mégis jól fejlődtek mind az egyházi, mind az iskolai ügyek. A miniszter által a protestans iskolákra szórt vádakra azt mondja, hogy az állami iskoláknak is van mit söpörni a maguk ajtaja előtt. — Csak hosszú üzenetek után lenne hajlandó engedni.

Lengyel Imre Hegedüsre megjegyzi, hogy nem csudálkozik, hogy a ki a zsinatot nem óhajtotta, az most sem akar róla semmit sem tudni. A többség javaslatában nem lát semmiféle jogfeladást, és abban sem semmiféle veszedelmet, ha az iskolaügy ezentul nem zsinatilag, hanem conventileg folytattatnék tovább. — A mi pedig a törvényeket illeti, épen most — a vallásos buzgóság és érdekeltség csökkenése korában — törvényekre és pedig részletesen rendelkező egyházi törvényekre van szükség.

Makay Dániel kezdetben akarta a zsinatot, de most nem akarja. Megbotránkozással mondja ki, hogy még a legközelebbi szombaton senki sem volt a királyi leirattal megelégedve, most pedig a tanácskozások után nagyon sokan, és ezt nem tudja megérteni. Polemizál Balog Ferenczcel és Szász Domokossal. Kimondja, hogy a kálvinista ember ne csak akkor tüzeljen, mint a kova, mikor ütik, hanem akkor is ha nem ütik. Ő nyílt kálvinista ember és bujósdit nem játszik; azt óhajtja, hogy vagy legyen törvény, vagy ne legyen. Lehetetlennek tartja — a Szózatra hivatkozva — hogy a kálvinista ember az állam törvénye ellen tegyen. A kisebbségi javaslatot fogadja el.

Ujfalussy Miklós czáfolja a kisebbségi javaslat mellett felhozoti érveket. Különösen kiemeli az állami köteles szempontokat, megjegyezve, hogy bizonyos törvényeket anarchia nélkül szentesíteni nem lehet.

Kis Albert keblét kimondhatlan fájdalom töltötte el a Dobos és Balog Ferencz beszédei hallattára. Szerinte a kormány most is használ fegyvereket. Különösen kiemeli az ultramontanizmus által használt rettentő fegyvereket, és a protestantismus ellen mozgásba hozott nagy apparátusát, statisztikai adatokkal támogatva állítását az országgyűlés és a tud. akadémiánál. Felemlíti, hogy a protestáns püspököt nem hívták meg az egyetem jubileumára, a szent István társulat működését stb. A többségi javaslatban semmi megnyugvást nem talál. Arra is sulyt fektet, hogy mind magunkat, mind küldőinket meg kell nyugtatni, s a kisebbségi javaslatához áll.

Dobos János sem szerette először a zsinatot. De miután meg van, azt akarja, hogy valódi zsinat legyen. Szi-

vesen fogad és üdvözöl mindent, a mi a zsinatot tiszteletre méltóvá és eredményessé teszi. Az ultramontanizmus mozgalmával szemben megjegyzi, hogy „tábort tábor ellen,“ és kérdi, hogy azon félelmetes táborral mit állítunk szemben a zsinat nélkül. Küzdenünk kell és fegyvereinket meg kell válogatni. Tudja jól, hogy vannak a zsinaton, kik le szeretnék tenni a zsinatot, és tudja, hogy vannak ilyenek a zsinaton kívül is. — Sokan verbuválnak avval, hogy „a szabadság örve alatt rántsátok le a szabadságot.“ De ő az ilyen hívogató szóra nem csap fel.

Szentpéteri Sámuel a kisebbségi javaslat védelmére emel szót, eleinte higgadtan. Nála is fő szempont a „felriasztott közvéleményt“ megnyugtatni. Végre szól a huszos fazékról s több eféléről.

Nyilvános ülés szept. 14. Délután 5 órakor.

A délelőtti gyűlés jegyzőkönyve hitelesítettik.

Majd az általános vita folytatván,

dr. Kovács Ödön polemizál Balog Ferencz ellen, azt bizonyítva, hogy a protestáns egyház és a tudomány soha sem jöhet ellentétbe. — A többségi javaslatra szavaz, nem csak szükségből, hanem teljes meggyőződésből.

Béky Sámuel nem ad fel semmit és nem alkuszik semmit. Magyarazza mi az alkotmányos kormány, és végül a kisebbség mellett szavaz.

György Endre elismeri Hegedűssel, hogy az 179°/₁. 26 törvényzikk rendelkezései az iskolai ügyekben igen tág értelmezést engednek, azonban ennek vitatása akkor fog gyakorlati értékkel birni, ha majd a középiskolai törvény lesz szőnyegen. Kis Albertnek az akadémiára vonatkozó statisztikai megjegyzésére nem szól egyebet, minthogy az akadémia elnöke (gr. Lónyai) jelen van. De Lükő Gézátt megrójjja a sárgafekete szűrő miatt, figyelmeztetve, hogy az 1848-iki törvényekben meg van határozva a nemzeti szín. — Majd kérdésbe teszi, hogy az iskolaügy miatt czélszerű volna-e junctim-ot csinálni a zsinat egyéb teendőivel és eredményeivel. Határozottan tiltakozik, hogy a többség indítványában bármi némü jogfeladás lenne, sőt a többségi felirat még határozottabban és világosabban hangsúlyoz minden fontos kérdést.

Az 1848-ik évi törvények szelleme és szándéka az volt, hogy a tanításügyet az államnak kell átadni; evvel szemben áll a történelmi tényleges fejlődés. Mindkét álláspont igen súlyos érvekkel védelmezhető, de a protestánsok még eddig a történelmi fejlődéshez ragaszkodtak. — A kérdés praktikus szempontból úgy áll, hogy a király ő Felsége a zsinati törvények egy nagy részét szentesíti, egy részét pedig későbbre kívánja halasztani. Vajjon czélszerű lenne-e, ebbe bele nem nyugodva, új zsinatot tartani. Nem tehetjük le a zsinati munkát alkotási képtelenségünknek konstataciója nélkül, a min ellenségeink örülnének legjobban. Kötelességünk megragadni a jelen alkalmat; ha a jövőre nézve bizalmatlanok vagyunk, csak annál jobban kötelességünk az. Bizonyítja, hogy az ellenpárt egy része már nem is annyira a királyi leirat, mint maga a zsinat ellen opponál; de eljött a teljes idő, midőn meg kell ragadnunk a helyzet előnyeit. A Hegedüs idézete ellenében, hogy a leányzó nem halt meg, hanem csak aluszik, azt mondja, hogy ez nem elég biztatás nekünk reformátusoknak, mert nekünk most nem szabad

aludnunk, hanem ugyancsak ébren kell lennünk. A többségi javaslatot pártolja.

Csider Károly György Endre ellen polemizál. Beszél a suprema inspectióról, mely mindig hézagossá fog maradni, és bizonyos fokig szabad kezet enged a kormánynak, és ez bizonyosan nem fog úgy bánni a reformátusokkal, mint az államellenes hitfelekezetekkel. Ő bele akarja vinni a kormányt a feleletbe, hogy kénytelen legyen nyilatkozni, mit akar tulajdonképen. A kisebbségi javaslat mellett van.

Ballagi Mór. Nagy baj, hogy a felkapott jelszók túlélik a helyzetet, mely nekik lételt adott. Ilyen jelszó volt az egyház és iskola feltétlen összeforrottsága, a mit a regnum mariánum tett szükségessé. Némely része, p. o. a vallásitanítás elválaszthatlan, de ma már az egész iskolaügyről nem lehet feltétlenül ezt állítani. Hivatkozik arra a tényre, hogy midőn 1851-ben Thun miniszter kiadta az Entwurfot, berendezték iskoláinkat és senki sem látott benne olyan nagy bünt; de midőn Thun az egyházzal akart így elbánni, az egyház egy akarattal ellene szegült és azt mondta: eddig és ne tovább. Teljes autonomia van engedve a protestánsoknak az iskolai ügyekben a 26-ik törvényzikkben, de utána van téve, hogy ha országos törvény lesz alkotva, ennek a protestáns iskolák is alá vettnek.

Nem jó lesz azon teljes vallás egyenlőséget bevárni, a mit Hegedüs mond, mert félő, hogy nagyon soká kellene várni. A protestánsoknak nem szabad segédkezet nyújtani az ultramontánoknak, hogy így iskoláikat azok is kivonják az államhatalom alól, mert így belgiumi állapotok következnek be; ne hajtsuk azok malmára a vizet. Végül megjegyzi, hogy nem szentesített iskolai törvényeinket is életbe léptethetjük az egyes szuperintendentiákon, a mikor nekünk tesszik; nincs tehát semmi veszedelem, ha letesszük most az iskolaügyet.

Fejes István úgy látja, hogy a többségi javaslat azon indokolásokkal, a melyek némelyek p. o. Ballagi által tétettek, a prot. autonomia ellen tör. — És ha nem is adja fel a többségi vélemény az autonomiát, de legalább veszélyezteti azt. Mert elfogadtatása esetén lemond a zsinat azon jogáról a mit pedig kimondott, hogy maga rendezheti a felsőbb iskolaügyet. Legjobb volna szerinte tisztán megtudni mit akar a kormány, és nem kellene a sérelmi helyzetet folytonossá tenni. Fel kell az egész törvénykönyvet ismét ő Felségéhez terjeszteni, ha a kormány újra visszautasítja, akkor áll elő a kérdés quid consilii? — Az idő és pénzvesztéséget csekélyebnek tartja így, mint az erkölcsi veszteséget, mely különben bekövetkeznék.

Dr. Jeney Viktor a többség indítványát fogadja el, mert abban semmi veszélyt nem lát. Ok nélkül mondják sokan az iskolai ügy levételét egyenesen veszélyesnek autonómiaukra a jövőben, ez a veszély nem létezik. Bizonyítja, hogy épen a kisebbség szempontjából is elválasztandó az iskola az egyháztól. — De a koronától nem is lehetett azt kívánni, hogy az állami törvény szentesítését előre önmaga tegye lehetetlenné. — Az ultramontanizmust csak akkor mondja veszedelmesnek, ha az bennünket rendezetlen zilált állapotban talál.

Sziládi János (beszédét egész terjedelmében közöljük.)

Kovács Albert a királyi leiratot fogja bírálat alá. Azt mondja, hogy a kormány a Felső háta mögé bujt, de

hiába takarózik az a Felség nevével, ő le fog vele számolni. Különösen azon pontokkal foglalkozik, a melyekkel a többi szónokok nem foglalkoztak, rossz néven vévén és visszautasítván a kormány tanácsait és beleavatkozásait. Egy pár egyházi és politikai elméletet elmondva a kisebb felekezeteknek a kormányhozi viszonyáról, (a melyek azonban némely körülmények közt a gyakorlatban épen ellenkezőleg állanak), a szélső politikai nézetekre kapva egy tagadhatlanul ügyes portyászó hadjáratot indít a kormány ellen és bebizonyítja, mint utolsó szónok, miként lehetett volna a kormányt a zsinatnak megverni. Minthogy azonban a zsinatnak ez nem volt minden áron célja, csak a jövőre jegyezte fel magának a jó tanácsokat.

Végre előterjeszti a maga külön véleményét, melyről ugyan tudja, hogy a zsinat elfogadni nem fogja, melynek értelme röviden az, hogy a zsinat csak azon 3 pontot terjessze fel szentesítés végett, (Domestica, Unio, Egyetemes Convent) a melyeket a kormány nem kifogásolt, a többit pedig hagyja.

Az általános vita ezzel berekesztetett; a zárbeszédnek holnapra maradván.

Nyilvános ülés szeptember 15.

Lónyai Menyhért tartja zárbeszédét.

Elsőben is jellemzi, hogy a két javaslat miben tér el egymástól. Nem állanak egyenlő téren. A kisebbség pártolói nem is remélhetnek teljes sikert, mert tudják, hogy kívánságuk megerősítését nem is várhatják. A kisebbség most is azon hagyományos régi sérelmi utat választotta, a mi sikerre nem vezet, legalább azonnal nem. — A többség javaslatában azonban határozott garancia foglaltatik, hogy az meg is lesz erősítve; csak így érhetjük el azt a korszakot, hogy valahára szentesített zsinati törvényeink lesznek. A kisebbség negatív, a többség pedig pozitív alapon áll.

Másik eltérés az, hogy a kisebbség azon államférfit tüzte maga elibe követendőül, a ki azt mondta, hogy várhatunk; pedig mi protestánsok a legnagyobb hibába esnénk a várás politikájának követésével. Az egész protestáns egyház esengve várja, hogy a negatív teréről a cselekvés terére lépjen, és a többségi indítvány épen azt akarja, hogy egységes cselekvésre legyünk képesek. Évtizedek óta minden protestáns magyar ember keblében meg volt az egység utáni vágy, de mindig siker nélküli óhajítás maradt. Sokan mondják, hogy hadd jusson ez a zsinat is a budai zsinat sorsára, de ezt a protestáns embernek nem szabad kívánni. Nem közömbös tehát az egyházra, maradjunk-e vagy haladjunk.

A többség eljárása már azért is helyesebb és jobb, mint a kisebbségé, mert a kisebbség feliratot indítványozott ő Felségéhez; már pedig így addig nem illendő a cselekvés terére lépni, míg annak sorsa el nem dől. A többség eljárása szerint az iskolaügyekben azt tehetjük, a mit akarunk, és utasíthatjuk a konventet annak további folytatására és életbeléptetésére; a többség ebben is fentartja a szabad kezét, a kisebbség pedig megköti magát. A mely institutio pedig a mai időben maga előtt a cselekvési tért elzárja, a felett az események napi rendre térnek.

Azon kérést intézi a zsinathoz, hogy ne bizzon semmit a bizonytalanra. Egy történész mondja e paradox állítást:

„Semmi se bizonyos, de minden lehetséges.“ — Ma bizonyos, hogy célzt érünk a zsinat dolgában, de holnap lehetnek más körülmények, a melyek megakadályozzák a sikert, és azoknak a körülményeknek meglehet már a mi eljárásunk is oka lesz.

És félni lehet, hogy ha az alkalmat meg nem ragadjuk, az egész zsinati munkálatoknak csak a történetíró veszi hasznát, mint anyagnak, és azon ítéletet mondja ki rólunk, hogy a kik azon időben éltek, nem tudták az alkalmat felhasználni.

Még egyszer kéri, hogy a cselekvés terére lépjünk, és az eredmények be fogják bizonyítani, hogy nekünk volt igazunk.

Vályi János tiltakozik legelsőben is azon nézet ellen, mintha azok a kik a határozati javaslatot pártolják, politikai pártállást foglalni, vagy a zsinat eredményét megühsítani akarnák.

Azt kérdi, mit kíván tőlünk a leirat, hogy nem erősítette meg a zsinat által fölterjesztett törvényeket. Miért kívánja, hogy épen az annyi megfontolással készített iskolai részt minden érvelés ellenvetés nélkül legyünk le a tanácskozásnál. De méltó aggodalomra ad okot az is, hogy a leirat az iskolai törvényre vonatkozólag egy olyan záradéknak behozatalát és előre való beismerését kívánja, a mi a protestáns autonómiát veszélyeztetheti. Megszorítja a leirat a jus advocatiae eseteit is, és azt kívánja, hogy a protestáns paposság a kormány mindenféle rendeleteit teljesítse. Pedig a protestáns papnak esküje is azt mondja, hogy csak saját felsőségétől fogadhat el rendeleteket.

Panaszkodik, hogy a többség minden a kormány által kifogásolt ellenvetést figyelembe vesz, és mindenben alkalmazkodni akar. — Mondja, hogy a kisebbségi javaslat ellen felhozott érvek az oportunos esélyesség, félénkség és a hazafiság alapjára vannak helyezve. A többség rémképeket fest, hogy ennek hatása alatt keresztül vigye a maga célját.

Pedig ő hiszi, hogy felekezetünk kérelmét meghallgatja a kormány. De az eshető jövőnek — ha már nem szélesbitheti — nem engedi a meglevő jogokat megszorítani. A Sziládi által ajánlott hazafiságból való engedést kétélű fegyvernek mondja.

Megdöbbenéssé fokozza aggodalmát annak látása, hogy főpapjaink, superintendenseink ez ügyben nem hangzottak szavukat; ez nagyon ovatosságra intő. — Ne engedje tehát magát a zsinat csalékony dolgok által vezetetténi.

Révész Bálint püspök személyes kérdésben kijelenti, hogy az értekezleten elmondta véleményét, és tiltakozik, hogy azok is gyanusíttassanak, a kik nem szóllanak.

Kun Bertalan szintén személyes kérdésben emel szót.

Az általános vita befejeztetvén, mindkét rész névszerinti szavazást kíván. Elnök felteszi a kérdést: „Elfogadja-e a zsinat a részletes tárgyalás alapjául a bizottsági indítványt?“

Igennel felel 104 zsinati tag közül 70, nemmel 32. Beadatott 102 szavazat, a két elnök nem szavazott. Tehát a 13-as bizottság szövegezése nagy többséggel elfogadott.

Lapunk zártakor megkezdődött a részletes tárgyalás.

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel.** Szerkesztő társak: **Békési Gyula, Géresi Kálmán.**